

Mindre bidrag

Interpunktjonen i runehåndskriftet AM 28 8vo af Skånske Lov

The medieval Danish manuscript AM 28 8vo containing int. al. the Scanian Law is written entirely in runes. An innovation in the runic punctuation system has been made during the transmission of runes to Latin manuscript culture. The word dividers consisting of two dots above each other are sometimes expanded with more dots, so that three, four or five dots are set in a line above each other. These expansions may very well have been made by the writer himself and/or a corrector, but the possibility that later readers made some expansions cannot be ruled out. Although these expanded word dividers appear with some irregularity, the function of them is to divide chapters into sentences, clauses and other more or less independent parts. As such the expanded word dividers have a function similar to the punctuation found in a closely related manuscript of the Scanian Law written in the Latin alphabet. This is a discovery that has not previously been made.

Interpunktjon benyttet til at opdele en tekst i mindre enheder for at støtte læsningen og øge forståelsen af det skrevne knytter sig i middelalderen især til den latinske håndskriftkultur (jf. fx Lindell 2000: 50; Parkes 1992: 1 ff.). Håndskriftet AM 28 8vo, Codex Runicus (herefter kaldet R), blev til i Skåne omkring 1300 (fx Skautrup 1944: 193; samme 1969: 460 f.). Pergamenthåndskriftet er kendetegnet ved på kuriøs vis at være skrevet gennemgående i runer. Det består af 100 blade hvoraf bl. 1-82 med få lakuner indeholder hele *Skånske Lov*. Der hersker i dag ingen tvivl om at disse blade er en direkte eller indirekte afskrift af en ældre med tiden tabt redaktion af lovteksten skrevet med latinske bogstaver (fx Frederiksen 2002: 821; Schlyter 1859: X; Skautrup 1944: 193). I overførslen af runerne til pergamenthåndskriftets medie har en række novationer af runeskriftens interpunktionssystem været foretaget. Man genkender hurtigt konventioner fra bogkulturen, som fx rubrikker og initialer, direkte overført til runeskriften i R (jf. fx Kat. II: 344; Nielsen 1937: 118; Schlyter 1859: V). Til gengæld sættes der skilletegn mellem hvert ord; en konventionel praksis der kendes især fra vikingetiden og middelalderens runeindskrifter (se Moltke/Jacobsen 1942: sp. 994-998). Skilletegnene varierer dog sporadisk i R ved at flere punkter er tilføjet de sædvanlige ordskillende 2-punktsskilletegn.¹

Kun P. G. Thorsen og C. J. Schlyter beskriver i meget kortfattede vendinger skilletegnsvarianter i R hvor de ordskillende 2 punkter er udvidet med flere punkter ved kapitlers begyndelse/afslutning (Schlyter (udg.) 1859: V; Thorsen (udg.) 1853: 11 i »Forerindring«).² Thorsen vælger dog i sin udgave af lovteksterne i R fra 1853 at se bort fra skilletegnene (ibid.) og indfører egen interpunktion ligesom udgiverne af *Danmarks gamle Landskabslove* (bind 1.1, tekst 1,

1933) senere gør det (DgL1.1: LXXV). Hvad de ikke har bemærket eller fundet vigtigt er de periodevis forekommende udvidelser af skilletegn inden for kapitlernes grænser hvor oprindelige 2-punktsskilletegn er udvidet til 3, 4 eller 5 punkter.³ Disse vil jeg betegne som *ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn*. Med denne artikel vil jeg vise at disse skilletegn faktisk har en sætningsskillende funktion.

En affotografering af AM 28 8vo er tilgængelig i høj opløsning på en CD i Det Arnamagnæanske Håndskriftsbibliotek på Københavns Universitet.⁴ Billederne er generelt af så god kvalitet at de har vist sig at danne udmærket grundlag for undersøgelsen. Hvert blad i håndskriftet er folieret fra 1-100 i nyere tid i rectosidernes øverste højre hjørner. Ved henvisninger til håndskriftet vil jeg benytte denne foliering.

Ved gengivelse af kapitler fra lovteksten vil jeg benytte følgende principper: Runerne translittereres til latinske bogstaver mens antallet af punkter i skilletegnene så vidt muligt bibeholdes. Linjeskift i håndskriftet markeres med en horizontal streg, |, mens sideskift markeres med to ditto, ||. Rubrikker og farvede initiale runer vil gengives med **fed** skrift. Ved translitterationen af runerne søger jeg støtte hos DgL bind 1.1 og Thorsens udgave (1853). Da der i denne artikel ikke vil være fokus på selve runerne, vil jeg kun kommentere skrivefejl og svært læselige runer/ord umiddelbart efter translitterationerne.

De ikke-kapitelindledende udvidede skilletegns ophav

Som begrebet *udvidet skilletegn* indikerer er der i vistnok alle tilfælde netop tale om deciderede udvidelser af oprindelige 2-punktsskilletegn. Ét eller flere af punkterne synes ofte mørkere brune i farven end de andre punkter i tegnet (fx bl. 5r l. 8; 29v l. 6; 65v l. 7), ligesom der oftest ikke synes at være tænkt plads til mere end to punkter (fx bl. 26v l. 14; 42r l. 14; 51r l. 10). Studier af middelalderhåndskrifter tegner ofte en kodikologisk og palæografisk tidsrejse hvor håndskriftets skriver(e), læsere, ejere og andre til forskellige tider har indført forskellige skriverier i grundteksten og i marginen. Codex Runicus er absolut ingen undtagelse. Derfor bør et vigtigt aspekt diskuteres: Er udvidelserne af de ikke-kapitelindledende skilletegn led i den oprindelige nedskrivningsproces eller senere tilføjelser?

Igennem håndskriftets lovdele veksles der i grundteksten mellem intensiteten i den brunlige farve som den oprindelige skriver har benyttet, hvilket må være af skrivetekniske årsager: Farven på blækket er mere intens og mørk når skriveren har dypet pennen i blækket hvorefter blækket langsomt mister intensitet under skrivningen. En del rettelser i grundteksten og marginalnoter er skrevet i en helt sort blækfarve der er nem at skelne fra grundtekstens brunlige nuancer (jf. fx Fotolit. 1877: VI-VII). Da nærmest ingen skilletegn synes udvidede med denne sorte blækfarve, vil jeg ikke komme nærmere ind på

disse tilføjelsers baggrunde. I grundteksten og marginen finder man dog igen gennem håndskriftet mange rettelser, tilføjelser og kommentarer indført til forskellig tid med blækfarver svære at skelne fra blækket benyttet til grundteksten.

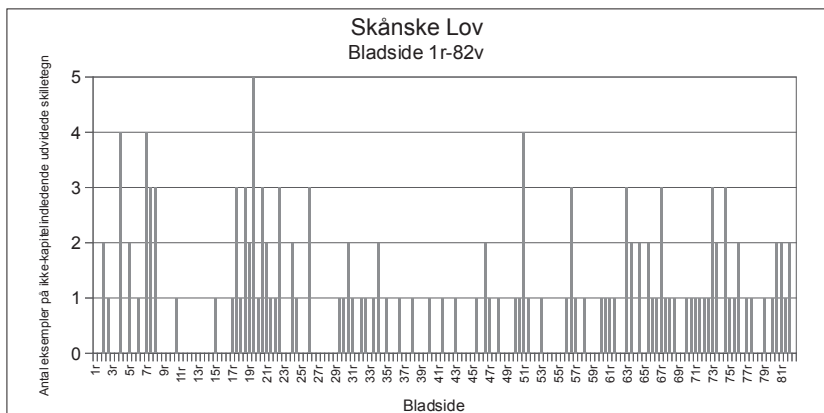
Det er mest sandsynligt at de der har rettet i selve grundteksten også har udvidet skilletegnene. I håndskriftet er der flere steder indført manglende ord i grundteksten over linjen i runer (fx 14v l. 8; 30v l. 2; 37r l. 6) der set med det blotte øje antager den oprindelige grundteksts farvenuancer. Hvem der har lavet hvilke rettelser er dog omdiskuteret. Et eksempel er 30v l. 1-2 (hvor \ / er sat omkring det tilføjede ord): »(...)uarþær : aþnnær : man : haldin : sua : at : \ han/ muhi : æji(...)«. DgL's udgivere taler for denne tilføjelse af ordet *han* som skriverens egen: »han] tilf. o. linjen, visn. af skriv. selv« (DgL1.1: 75, note til udgavens l. 8). Både Hänninger (1917: 11-12) og Schlyter (1859: 89-90 note 15) har tidligere ment det samme. Thorsen var derimod generelt af den opfattelse at rettelser i håndskriftet er senere tilføjelser (Thorsen 1853: 10-11 i »Forerindring«; Thorsen 1877: 38; jf. Fotolit. 1877: VI, XIV), og i forlængelse af det har han ignoreret ovennævnte rettelser i sin udgave (1853: 32). Stedvis er også indført marginalnoter i runer (fx 30r, 35v, 38v, 70r, 78r og 79v) hvoraf enkelte foreslås i DgL at være skriverens egne (fx DgL1.1: 105). På flere lægs sidste versoside er i bundmarginen indført kustoder som hjælp til bogbinderen (fx 50v, 58v og 66v), hvilke efter al sandsynlighed er indført af skriveren selv. Trods Thorsens skepsis er det meget sandsynligt at skriveren selv flere steder har rettet i grundteksten og tilskrevet runer i marginen hvor han i samme ombering kunne have udvidet skilletegn. Håndskriftet er sandsynligvis også gennemlæst af en korrektør hvilken kunne stå bag nogle af rettelserne og de udvidede skilletegn. I middelalderen var det nemlig almindeligt at interpunktion blev indsat i forbindelse med korrekturlæsning (jf. fx Lindell 2000: 51; Parkes 1992: 5-6).

Ud over runeskrevne rettelser og tilføjelser i grundteksten og i marginen findes gennem hele håndskriftet en del marginalnoter med latinske bogstaver og tal som fx foliering, forskellige kapitelinddelingsmarkører og -tal, små notitser osv. Visse af disse har også en brunlig blækfarve der ligger tæt op ad den oprindelige skrivets. Tilføjelserne stammer fra forskellige tider i håndskriftets overleveringshistorie. Nogle kan identificeres og nogenlunde dateres som fx Ole Worms (1588-1654) skriverier (Thorsen 1877: 42 note 42) og en ældre foliering fra 15. årh. (Kat. II: 344), mens andre tilføjelser ikke lader sig identificere. På bl. 28r i nederste højre hjørne er tegnet en pegende finger der nok markerer et vigtigt sted i lovteksten.⁵ Man kan altså ikke helt udelukke at skrivere af marginalnoter eller andre læsere (jf. fx Lindell 2000: 51; Parkes 1992: 5-6) fra middelalderen, renæssancen og nyere tid har udvidet visse skilletegn.

I efterfølgende analyser vil jeg på baggrund af ovenstående diskussion generelt tale om *interpunktøren* vel vidende at denne kunne være lig med skriveren.

De ikke-kapitelindledende udvidede skilletegns funktion

Tabel 1 beror på optælling af antal ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn pr. bladside, og jeg har ikke taget stilling til skilleteggenes funktion og har endvidere udeladt tvivlsomme eksempler uden kommentarer. Tabellen illustrerer hvor sporadisk de ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn forekommer i håndskriftet. På mange bladsider ses kun enkelte eller ingen eksempler (fx bl. 8v-16v), mens man pludselig støder på relativt mange eksempler i en periode på flere bladsider (fx bl. 17v-22v) eller på enkelte bladsider (fx bl. 7v; 51r). Omend sporadisk forekommende bemærker man dog at skilletegnsudvidelserne er repræsenteret gennem hele lovteksten. Jeg har med udgangspunkt i tabel 1 undersøgt kapitler som har eksempler på ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn med hovedfokus på bl. 19r-22v, hvor en ophobning af eksempler synes at forekomme. Perspektiverende vil jeg undersøge kapitlerne 7v-8r og 50v-51r, hvor der også synes at være et pludseligt højt antal eksempler.

Tabel 1

En empirisk analyse af interpunktionen i et lov håndskrift skrevet med latinske bogstaver er foretaget af Britta Olrik Frederiksen i artiklen »Interpunktion i gammeldansk perspektiv« fra 2004. Frederiksens analyseobjekt er et udsnit af en afskrift af *Skånske Lov*: SKB B 74 fra ca. 1250. Udsnittet har hun hentet fra håndskriftets første del der tilhører samme håndskriftgruppe af lovteksten som R (fx Brøndum-Nielsen 1918: 107-108; samme 1950: 34). Frederiksen konkluderer at interpunktionen i tre fjerdedele af tilfældene afspejler sætningsstrukturen men at dette blot er en sidevirkning af nogle generelle overordnede mekanismer (Frederiksen 2004: 97-98). »Disse mekanismer består dels i opdeling af teksten i sideordnede enheder fra helsætninger og nedefter, dels i udskillelse af tungere og mere selvstændige enheder inden for grænserne af det enkelte konjunkt. De tun-

geste og mest selvstændige enheder markeres ved hjælp af den kraftigste af de to interpunktionstyper (punkt + stort bogstav over for punkt + lille bogstav)« (ibid.: 98). I hvor høj grad de ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn i R har en lignende funktion vil jeg nu undersøge.

For at starte kronologisk vil jeg begynde med kapitlet fra bl. 7r l. 4 til bl. 7v l. 8. Kapitlet har 5 eksempler på ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn.

kallæ : | børn : a : fæþrini : æftir : fæþur^I : þe|ræ : døþæn : ok : hafæ : þe : fangit : f|ør : lot : af : faþær : sinum : fōræ : a|tær : þæt : ær : þe : hafæ : fōr : fang|t : baþe : bolfae : ok : iorþ : ok : sæte : a : | iorþ : tyltær : eþ : oþolbondæ : ok : | a : bolfae : tyltær : eþ : lahfastæ : | mannæ : ok : æi : æho : þe : fran : æræ : | skild : uæte^{II} : at : gōræ^{III} : annæt : ut|æn : at : alle : arfæ : uiliæ :^{IV} uiliæ : þe : || æi : atær : fōræ : kalli : hinæ : a : stæþ|il : sitiæ : þæm : til : lanzþings : ællær| : til : hæræþpins^V : æn : uiliæ : þe : æ|ftir : þæn : lahdah : ær : þingmæn : | læggia : til : æi : aftær : fōræ : þa : | bōtæ : kunungi : þre : mark : fōræ : ræ|tlōsæ : ok : arfæ : kræfi : þo : sit : ut : | sum : fōr

I. Et oprindeligt fæþur er måske af skriveren selv rettet til faþur (DgLI.1: 12). II. Sidste rune i ordet er bortraderet og rettet af en senere skriver til runen a. Forinden har muligvis stået runen e (DgLI.1: 12; Thorsen (udg.) 1853: 8 note b). III. Ordet er rettet og delvist bortraderet af en senere skriver. Originalt har der nok stået gōræ (således læser både DgLI.1: 12 og Thorsen (udg.) 1853: 8). IV. Skilletegnet består af 5 punkter over hinanden. Tegnet findes ikke i min runefont. V. hæræþpins må være fejl for hæræþings (DgLI.1: 13).

Første helsætning består af en for landskabslovene klassisk toleddet retsregel: En spørgeformet konditional ledsætning efterfølges af den overordnede sætning med selve bestemmelsen (jf. fx Diderichsen 1941: 112 ff.; Ståhle 1965: 169 ff.). Overgangen mellem ledsætningen og den overordnede sætning markeres i det citerede kapitel med et 4-punktsskilletegn: »...faþær sinum : fōræ atær þæt...«.⁶ I den overordnede tekst er indskudt et eksempel på en sætning med 'sparet' verbum, dvs. hvor verbet fra foregående sætning underforstås i den næste (Diderichsen 1941: 44-45, 73-75; jf. Frederiksen 2004: 95): »ok sætæ a iorþ tyltær eþ oþolbonde : ok a bolfae tyltær eþ lahfastæ mannæ«. Overgangen til denne sætning markeres med et 3-punktsskilletegn. Helsætningen afsluttes af et 5-punktsskilletegn efter ordet »uiliæ«. Skilletegnet markerer den efterfølgende helsætning der genoptager ordet »uiliæ« og som igen består af en toleddet retsregel. Efterfølgende helsætning indledes af en konjunktion, »æn uiliæ þe æftir ...«, og overgangen markeres med et 3-punktsskilletegn. Inden for denne helsætning markeres overgangen mellem det konditionale led og den overordnede tekst med et 3-punktsskilletegn: »... aftær fōræ : þa bōtæ kunungi ...«.

Skriveren har begået en fejl på bl. 19v: Efter at have skrevet kapitlet *Suarær man sak fore annær* fra 19r l. 13 til 19v l. 9 genindfører han hele kapitlet igen til og med 20r l. 5 (jf. fx Fotolit. 1877: XIII). Skrivers første indførsel indeholder 4 eksempler på ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn:

suarær : man : s|ak : fore : annær : þa : skal : han : meþ : loh||um : fæstæ : bötær : fore : han : ællær : loh ð uil : han : siþæn : ær : han : suaræþæ : | fore : æi : hanum : at : lyþæ : þa : skal : hi|n : ær : foræ : han : suaræþæ : sak : ællær| : bötæ : ællær : haldæ : uppi : loh : þe : | ær : fæst : uaru : æmuæt^t : næfnd : sum : | annur : loh ð fore : þy : at : hua : sum : u|lohum : suarær : han : skal : ulohu|m : uppi : haldæ

I. **æmuæt** må være en skrivefejl for æmuæl da runerne 1 (t) og 1 (l) let forveksles. Ordet står skrevet rigtigt i det genindførte kapitel.

Den indledende helsætning består af en simpel toleddet retsregel, hvor overgangen fra den spørgeførmede konditionale ledsætning til den overordnede tekst kun markeres af rubrikkens ophør. Derimod markeres næste helsætning af et 4-punktsskilletegn: »... ællær loh ð uil han siþæn ...«. Helsætningen består igen af en toleddet retsregel hvor det konditionale led afsluttes af et 3-punktsskilletegn markerende overgangen til den overordnede sætning: »... hanum at lyþæ : þa skal hin ...«. I den overordnede sætning indskydes endvidere en underordnet ledsætning der afslutningsvis markeres af et 3-punktsskilletegn (ledsætningen er understreget): »... þa skal hin ær foræ han suaræþæ sak : ællær bötæ...«. Endnu et 3-punktsskilletegn markerer den sidste helsætning indledt af konjunktionen *fore þy* ('fordi'): »... annur loh ð fore þy at hua sum ...«. I det genindførte kapitel går kun førstnævnte 4-punktsskilletegn igen (bl. 19v l. 12). Interpunktøren har givetvis opdaget fejlen og undladt at interpungere videre. Alligevel vidner gentagelsen af 4-punktsskilletegnet om en vis konsekvens i interpunktjonen når to fuldstændig ens led også interponeres ens.

Herefter begynder et nyt kapitel bl. 20r l. 5 til 20v l. 6. Da kapitlet kun indeholder ét eksempel på et ikke-kapitelindledende udvidet skilletegn translittereres kun begyndelsen:

bo : man : i : by : | sammæn : ok : kæræ : summi : grannæ : at : al^t : annær : man : hafir : husæt : gatu : ok : | forta : þeræ : þa : uaru : þe : uipær : uitu : | ær : allum : uiliæ : uitæ : til : handæ : ok : | siþæn : iafnæ : þe : allæ : husæoftænæ : | sin : i : mællin : um : allæn : by :¹ þeræ : ær : | þem : skil : yfir : ær : ænnær : þæn : æi : u|il : til : reps : lataæ : ok : til : ræz : skiftis : | þa : stæfni : [etc.]

I. **at** gentages af skriveren ved linjeskifte (DgL1.1: 42; Fotolit. 1877: XIII; Thorsen (udg.) 1853: 19 note a). II. Et lille ekstra punkt anes mellem de to oprindelige punkter i skilletegnet. Der er næppe tale om en intentionel udvidelse af skilletegnet.

3-punktsskilletegnet markerer en ny helsætning: »... þem skil yfir ð ær ænnær þæn ...«. Ingen andre led er udskilt med udvidede skilletegn selvom kapitlet ellers består af samme type sætningsled der i ovenstående kapitler gav anledning til skilletegnsudvidelser. Interpunktøren har tilsyneladende fundet den nye toleddede retsregel så selvstændig at overgangen til den er markeret.

Kapitlet 21r l. 7 til 21v l. 4 har 2 eksempler på udvidede skilletegn og translittereres som følger:

skil : soknæ|mæn : um : kirkiu : uæh : ok : muhu : þe : æi : u|arþæ : satæ : sin : i : mællin : þa : lataæ : ær|kebiskop : næfnæ : til : tolf : mæn : af : | kirkiu : soknæn : ok : læte : þem : uite : t|il : uæhæ : þær : þe : uiliæ ð uiliæ : þe : æi : | suæriæ : þa : liggi : þem : þre : mark : uilþær : at : ærkebiskops : ræt ð þæn : man : || ær : spillæ : uil : apul : uæh : mæþ : græft : | ællær : mæþ : arþahe : æller : man : men|ær : mæþ : gærþæ : bötæ : kunungi : þre : m|ark

En helsætning bestående af en toleddet retsregel indleder kapitlet. Overgangen til en ny helsætning af samme type markeres med et 4-punktsskilletegn: »... þe uiliæ ð uiliæ þe æi ...«. Skilletegnet står i præcis samme position som 5-punktsskilletegnet ovenfor der markerede overgangen mellem to gange »uiliæ«. Næste 3-punktsskilletegn i det her translittererede kapitel markerer ligeledes en ny helsætning: »þæn man ær spillæ uil ...«.

Næste kapitel går fra 21v l. 4 til 22r l. 6, men indeholder kun ét eksempel på et udvidet skilletegn. Derfor translittereres kun kapitlets første del:

bo : mæn : i : by : sammæn : ok : hafe : | allæ : sammæn : almænning : skoh : ællær : liung : ællær : andræ : øþæ : mark : ok : | uiliæ : summe : yrkiæ : ok : bætræ : sinæ : | iorþ : ok : summe : uiliæ : æi : þa : kallæ : | hinæ : ær : [etc.]

Eneste udvidede skilletegn i kapitlet består af 3 punkter og markerer afslutningen på den spørgeformede konditionale ledsætning og overgangen til den overordnede tekst: »þa kallæ hinæ ...«. Kapitlet indeholder også mange andre ledsætninger og en ny helsætning formet som en toleddet retsregel hvoraf ingen er markeret. Måske fordi det indledende konditionale led i første helsætning er meget tungt (det består af hele 4 sideordnede forhold (+ en opremsning)) har interpunktøren valgt at markere leddets afslutning.

Et kapitel fra bl. 50v l. 12 til 51r l. 13 har 4-5 eksempler på udvidede skilletegn:

ængin : | fisk : ma : hetæ : urak : utæn : st|yriæ : al : gørlæ : ok : hual : æn
: þo : || skal : han : ær : først : hittir : h|ual : taki : sæ : byrþi : af : han : ga|r
: ok : sihi : til : i : kunungs : gar|þe : riþær^l : þæn : ær : først : hit|tir : take
: sæ : hæst : fat : akær : | han : takæ : sæ : las : ær : han : a : sk|ipi : siah-
særþo : take : skips : | farm : ok : skal : huær : þæn^{ll} : ær : | først : hittir :
sihiæ : til : i : ku|nungs : garþe : sihir : han : æi : | til : bôtæ : þre : mark :
ællær : st|andæ : fore : mæþ : tyltær : eþe :

I. I DgL noteret: »første rune (sen?) rett. til u; der er måske ogs. rett. ved sidste r; efter dette ord er bortraderet et æ (o: beg. at det fig. ær)« (DgLI.1: 131; jf. Thorsen (udg.) 1853: 51 note a). II. Sidste rune er delvist bortraderet af skriveren selv og erstattet med n (DgLI.1: 131). Nogle blækrester står tilbage efter runen (r?).

Første 3-punktsskilletegn er meget interessant placeret: »utæn styriæ al gørlæ : ok hual«. Skilletegnet er uden tvivl intentionelt udvidet for at markere *al gørlæ*, da leddet fungerer som et indskudt bemærkning knyttet til foregående subst. *styriæ* ('stør'). Dermed understøtter det udvidede skilletegn yderligere den i dag accepterede tolkning af *al gørlæ* som et indskudt 'helt og holdent' (Steenstrup 1905-1906: 120; jf. Holmbäck/Wessén 1943: 105 note 98; Kroman/Iuul 1948: 37) modsat Schlyters oprindelige tolkning af ordet *gørlæ* som 'spækhugger'/'sværdfisk' (Schlyter 1877: 250; jf. Hänninger 1917: 75 f.). De tre efterfølgende skilletegn består alle af tre punkter og markerer nye helsætninger: »akær han take sæ las ...«, »ok skal huær ...« og »sihir han æi til ...«. Mellem kapitlets sidste ord, »tyltær : eþe«, ses et lille lysebrunt punkt under det oprindelige 2-punktsskilletegn, hvorfor jeg har registreret det som et udvidet skilletegn i den første optælling. Om skilletegnet er intentionelt udvidet er svært at afgøre. Hvis det er tilfældet er funktionen af skilletegnet uvis.

Som det fremgår har de ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn en sætnings-skillende funktion hvor hel- og ledsætninger samt andre typer enheder markeres, svarende til interpunktjonen i et samtidigt gammeldansk lovhåndskrift skrevet med latinske bogstaver. Frederiksen påviser i sit analyseobjekt en vis konsekvens i brugen af *ingen* interpunktion (Ø) (Frederiksen 2004: 98), hvilket ville svare til tilfælde i R, hvor 2-punktsskilletegnene *ikke* er udvidede. De udvidede skilletegn forekommer dog så sporadisk i R at det ville være naivt at forestille sig et tilsvarende system her. Selv inden for de ovenfor citerede kapitler synes der ikke at være en klar konsekvens i undladelsen af at udvide skilletegn. Forklaringen på inkonsekvensen i brugen af de udvidede skilletegn kan være at vi er vidne til en nyopfundne praksis i stadig udvikling, ligesom en forklaring kan gemme sig bag spørgsmålene om hvem der har udvidet skilletegnene og med hvilke(t) formål. Til gengæld fornemmer man en sammenhæng mellem antallet af punkter i de udvidede skilletegn og de derved markerede leds tyngde og/eller selvstændighed der ligner funktionen af Frederiksens punkt + lille bogstav sat over for punkt + stort bogstav (ibid: 97-98): 4-5 punkter markerer ofte helsætninger *uden* indle-

dende konjunktion som derved fremstår meget uafhængige af foregående led (jf. *ibid.*: 97), mens 3 punkter som oftest markerer ledsætninger *med* indledende konjunktion samt forskellige typer ledsætninger og andre former for indskudte led. At syntaktisk ens led også interpungeres ens bevidner en vis konsekvens i den retning. Dog er reglen ikke uden undtagelser som fx i mit første eksempel ovenfor hvor en konditional ledsætning der oven i købet står som fundament til den overordnede sætning (jf. *ibid.* 92, 96-97), markeres af et »kraftigt« 4-punktsskilletegn. En fyldestgørende efterprøvning af teorien ville dog kræve en langt mere systematisk empirisk undersøgelse end det har været muligt inden for rammerne af denne artikel.

Igennem hele lovtæksten finder man så mange eksempler på ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn at man trods inkonsekvensen kan tale om en egentlig interpunktionspraksis. Bladene indeholdende *Skånske Kirkelov* (bl. 84-91v), der vel at mærke er skrevet af samme skriver som bladene indeholdende *Skånske Lov* (fx Kat. II 1894: 344), har ligeledes mange eksempler på ikke-kapitelindledende udvidede skilletegn der ser ud til at have en tilsvarende funktion som fremstillet ovenfor. En optælling af disse udvidede skilletegn ville vise en lignende sporadisk forekomst som i *Skånske Lov*-delen. De andre tekstfragmenter i R skrevet af to andre skrivere (henholdsvis bl. 83r+v og bl. 92r-100v)⁷ indeholder derimod ingen eksempler. Det andet til i dag overleverede runehåndskrift fra middelalderen, SKB A 120 fra 1300-1350 indeholdende et fragment af en *Mariaklage* (Brøndum-Nielsen/Rohmann (udg.) 1929), har heller ingen eksempler på udvidede skilletegn men har til gengæld sætningsskillende interpunktion i form af »en større Rune ved begyndelsen af ny Sætningsperiode« (*ibid.*: 36). Dermed er brugen af sætningsskillende udvidede skilletegn inden for kapitlernes grænser en praksis kun set i lovtæksterne i R.

Afslutning

Udgiverne af DgLi.1 kommenterer: »ved de texter, der er trykt efter Runehåndskriftet, som ikke har nogen egentlig tegnsætning (...) er tegnsætningen tilføjet af udgiveren« (s. LXXV). At udgiverne af lovtæksterne i R (DgL såvel som Thorsen) indfører egen interpunktion har uden tvivl reproduceret en forestilling om at sætningsskillende interpunktion helt mangler (jf. Diderichsen 1941: 143, 227 note 427). Det er synd da interpunktionen fungerer støttende i læsningen af den relativt svært tilgængelige gammeldanske lovtækt. At skilletegnsudvidelserne inden for de enkelte kapitler i Codex Runicus' lovtækster netop har en sætningsskillende funktion er aldrig påvist før hvilket er meget overraskende taget i betragtning hvor ofte det berømte runehåndskrift gennem tiden har været undersøgt og at flere udgivere har gennemgået det rune for rune. Med denne artikel er der fremlagt en konkret nyopdagelse.⁸

Litteratur

- Brøndum-Nielsen, Johs.: Danske lovhåndskrifter og dansk lovsprog i den ældre middelalder, i: *Arkiv för nordisk filologi* 34, s. 105-137, Lund 1918.
- Brøndum-Nielsen, Johs.: *Gammeldansk Grammatik I*, 2. ændrede udgave, København 1950.
- Brøndum-Nielsen, Johs. (udg.) og Aage Rohmann (udg.): *Mariaklagen: Efter et runeskrevet Håndskrift-Fragment i Stockholms Kgl. Bibliotek*, faksimile og udgave samt redegørelse for tekst- og sprogforhold, København 1929.
- Diderichsen, Paul: *Sætningsbygningen i Skaanske Lov: Fremstillet som Grundlag for en rationel dansk Syntaks*, Universitets-Jubilæets Danske Samfund (ligeledes optrykt i *Acta Philologica Scandinavica* 15 (1941-42), s. 1-252), København 1941.
- DgL1.1 = Johs. Brøndum-Nielsen (udg.) og Svend Aakjær (udg.): *Danmarks gamle Landskabslove*, bind 1.1, København 1933.
- Fotolit. 1877 = *Det Arnamagnæanske Haandskrift No 28, 8vo: Codex Runicus: udgivet i fotolitografisk Aftryk af Kommissionen for det Arnamagnæanske Legat*, med tillæg af P. G. Thorsen (se nedenfor), København 1877.
- Frederiksen, Britta Olrik: The history of Old Nordic manuscripts IV: Old Danish, i: Oskar Bandle (red.), Kurt Braunmüller (red.) og Ernst Håkon Jahr (red.): *Nordic Languages: Band 22.1: An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, s. 816-824, Berlin 2002.
- Frederiksen, Britta Olrik: Interpunktion i gammeldansk perspektiv, i: *På godt dansk: Festskrift til Henrik Galberg Jacobsen i anledning af hans 60 års fødselsdag den 4. februar 2004*, s. 87-99, København og Århus 2004.
- Holmbäck, Åke (overs.) og Elias Wessén (overs.): *Svenska Landskapslagar: Tolcade och förklarade för nutidens svenskar: Fjärde serien: Skånelagen och Gutalagen*, Uppsala 1943.
- Hänninger, Nils: *Fornskånsk ljudutveckling*, Lund 1917.
- Kat. II = Kristian Kålund (red.): *Katalog over Den Arnamagnæanske Haandskriftsamling*, bind II, Kommissionen for Det Arnamagnæanske Legat, København 1894.
- Kroman, Erik (overs.) og Stig Iuul (overs.): *Danmarks Gamle Love paa nutidsdansk*, 3. bind med kommentarer, København 1948.
- Lindell, Inger (udg.): *Heliga Birgittas uppenbarelser bok 7 efter Cod. Ups. C 61: Diplomatarisk utgåva med kommenterande inledning*, Uppsala 2000.
- Moltke, Erik og Lis Jacobsen under medvirken af Anders Bæksted og Karl Martin Nielsen: *Danmarks Runeindskrifter: Text*, København 1942.
- Nielsen, Lauritz: *Danmarks middelalderlige Haandskrifter: en sammenfattende boghistorisk Oversigt*, København 1937.
- Parkes, M. B.: *Pause and Effect: An Introduction to the History of Punctuation in the West*, Cambridge 1992.
- Schlyter, C. J. (udg.): *Samling af Sweriges Gamla Lagar: IX: Skånelagen*, Lund 1859.

- Schlyter, C. J.: *Ordbok till Samlingen af Sweriges gamla Lagar*, Lund 1877.
- Skautrup, Peter: *Det danske Sprogs Historie* 1. bind, København 1944.
- Skautrup, Peter: Runehåndskrifter, i: *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder* XIV, sp. 460-462, København 1969.
- Steenstrup, Johs.: De danske Kongers Ret til Hvaler og meget store Fisk, i: *Historisk Tidsskrift* 7, VI, s. 115-120, København 1905-1906.
- Ståhle, Carl Ivar: Lagspråk, i: *Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder* X, sp. 167-177, København 1965.
- Thorsen, P. G. (udg.): *Skånske Lov og Eskils skånske Kirkelov tillige med Andreae Sunonis Lex Scaniae provincialis, Skånske Arvebog og det tilbageværende af Knud den 6.'s og Valdemar den 2.'s Lovgivning vedkommende skånske Lov*, Nordiske Oldskrifter 18, København 1853.
- Thorsen, P. G.: *Om Runernes Brug til Skrift udenfor det Monumentale*, tillæg til Fotolit. 1877 (se ovenfor for detaljer), København 1877.

Noter

1. Skilletegnene kan opdeles i to overordnede varianter: Skilletegn bestående af to runde punkter over hinanden, nærmest som '·', og skilletegn bestående af et rundt punkt øverst med et kommalignende punkt nedenunder, nærmest som '·;'. Disse tegnvarianter optræder sporadisk gennem hele håndskriftet og må blot betragtes som varianter opstået i skriveprocessen da brugen af '·;' over for '·;' ikke følger nogen praksis. Alle 2-punktsskilletegn vil jeg derfor translitterere som '·;'.
2. Thorsens præcise ordlyd er: »I Håndskriftet er skrevet, efter Runeindskrifternes Måde, således at der efter hvert Ord er sat Skilletegn, nemlig to Punkter, og desuden undertiden ved Udgange nogle flere Punkter.« (Thorsen (udg.) 1853: 11 i »Forerindring«). Præcis hvad Thorsen mener med »Udgange« står ikke helt klart men efter al sandsynlighed tænker han på kapiteludgange.
3. Ét skilletegn består undtagelsesvis af hele 6 punkter (75r l. 11).
4. Billederne er midlertidigt tilgængelige fra <http://www.e-pages.dk/ku/579/> (sidst set 18/9-2012). Planen er at digitaliseringen bliver permanent tilgængelig på haandskrift.ku.dk når dette site i fremtiden lanceres. Tak til Sebastian Mortensen Mariné for disse oplysninger.
5. Denne tegning på bl. 28r har jeg ikke fundet beskrevet før og i Fotolit. 1877 gengives den ikke. Tegningen forestiller en venstre hånd med pegende finger med negl. De andre fingre er knyttede, og antydningen af armen ses nedenunder. Tegningen er sandsynligvis beskåret ved indbinding hvorfor tommelfingeren og resten af armen ikke ses. Muligheden foreligger at det er en illustration til teksten på bladsiden der netop handler om at miste forskellige lemmer, men sandsynligvis udpeger den et for tegneren vigtigt stykke i lovteksten.

6. For overblikkets skyld tillader jeg mig at normalisere citater fra translitterationen ved kun at lade teksten og det omtalte skilletegn stå tilbage.
7. Se <http://handrit.is/da/manuscript/view/AM08-028> (sidst set 18/9-2012) for detaljer om indholdet og antallet af skrivere. Håndskriftet er sidst katalogiseret på sitet af Eva Wedervang-Jensen den 7. oktober 2005.
8. Artiklen er en revidering af en studenteropgave skrevet ved Københavns Universitet i foråret 2012. Tak til Simon Skovgaard Boeck for råd og vejledning igennem processen.

Martin Sejer Danielsen